

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК СВІТОГЛЯДНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

У сучасних умовах зростання соціальної динаміки життя та інших чинників роль здоров'я майбутнього фахівця значно підвищується, оскільки кокрурентноспроможною є лише фізично здорова, активна, соціально адаптована людина. Нагальним стає реформування освіти зі спрямованістю на здоров'язбереження нації, забезпечення стійкого гармонійного розвитку молоді з високим рівнем культури здоров'язбереження. Сучасна екологічна ситуація, низький рівень культури харчування, культури безпечної життєдіяльності, культури безконфліктного спілкування, культури фізичної активності тощо сприяють низькому рівню культури здоров'язбереження населення.

В економічно розвинутих країнах у зв'язку з постійною потребою у підвищенні продуктивності праці у роботодавців виникла проблема здоров'язбереження своїх робітників та формування їх відповідного світогляду. До оздоровчих програм входять виробнича гімнастика, заняття фізичною культурою, нормалізація ваги, раціональне харчування, відмова від паління та алкоголю, профілактика стресів тощо. Зазначені заходи є досить ефективними. Натомість в Україні ця практика недостатньо використовується, що, безумовно, впливає на ставлення працівників і, зокрема молоді, до свого здоров'я, яке є безвідповідальним.

Останнім часом зазначена проблема все більше привертає увагу науковців. “Здоров'язбережні технології” були предметом дослідження Т. Бичкової, М. Безруких, О. Бутакової, Є. Пужаєвої, М. Смирнова, І. Соколової, В. Сонькіна, І. Чупахи та ін.; сутнісні характеристики культури здоров'язбереження розглядали М. Безруких, С. Гримблат, В. Зайцев, С. Крамський, М. Колеснікова, А. Севрук та ін.

Аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури дає підставу стверджувати, що зазначена проблема недостатньо вивчена з погляду виокремлення педагогічної системи формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців, не повною мірою вона теоретично обґрунтована і практично забезпечена, а отже, потребує визначення. Наше дослідження спрямоване на роботу з майбутніми економістами щодо формування їх культури здоров'язбереження.

Мета статті – теоретично обґрунтувати модель формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх економістів.

Модель є схемою об'єкта, процесу або явища. Вона допомагає у дослідженні будь-яких явищ, процесів шляхом побудови та вивчення їх складових. Модель використовується, насамперед, для визначення й уто-

чення характеристик побудови об'єктів. Вона є системою, що відображає об'єкт дослідження, здатна заміщувати його та надає нову інформацію про нього.

Так, за визначенням українського педагогічного словника, модель – це “умовний образ (зображення, схема, опис) якогось об'єкта (або системи об'єктів), що зберігає зовнішню схожість і пропорції частин, при певній схематизації й умовності засобів зображення” [2, с. 213]. А. Рибковський та С. Канішевський дають таке визначення: модель (зразок, еталон) – це “пристрій, що відтворює, імітує будову і дію якого-небудь іншого пристрою, образ (уявний, графічний, схематичний) якогось процесу, явища, використовуваного як його “представника” [3, с. 67].

Модель формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів-економістів було розроблено нами з метою проведення експериментального дослідження (див. рис.). Розглянемо її як систему, до структури якої входять: мета – підходи – принципи – компоненти – критерії – чинники – педагогічні умови – засоби, методи, форми – результат – корекція.

Мета – впровадження технології формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів-економістів.

Підходи: системний, аксіологічний, гендерний.

Принципи: принципи, які належать до компонентів виховного процесу; принципи, які висвітлюють діяльність вихователів; принципи, пов'язані з особливостями виховання студентів; принципи, пов'язані з контрольно-оцінною функцією виховання.

Компоненти: світоглядний, пізнавальний і поведінковий.

Критерії: когнітивно-дієвий, особистісно-рефлексивний, стимулювально-регулятивний, здоров'язбережні.

Методи: методи, які регулюють світоглядну орієнтацію студентів; методи організації здоров'язбережної діяльності; методи стимулювання здоров'язбережної діяльності; методи контролю за ефективністю виховних дій; самовиховання; генетико-моделювальні методи І. Беґа.

Форми: навчальна, позанавчальна, виховна, самоврядувальна.

Засоби, які сприяють створенню світоглядно-розвивального освітнього середовища.

Чинники: соціально-психологічний, організаційно-методичний, психолого-педагогічний.

Педагогічні умови: формування стійкої мотивації на здоров'язбереження; організація здоров'язбережної самостійної роботи студентів; творче використання нетрадиційних засобів оздоровлення; культивування еталона здорової, гарної, життєздатної особистості.

Результат: високий рівень сформованості культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів-економістів.

Опишемо надану модель більш детально. Системний підхід до технології формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців базується на розумінні процесу формування культури здоров'язбереження майбутніх фахівців як цілісної, динамічної педагогічної системи, у якій структура, зміст і методика спрямовуються на формування високого рівня якості здоров'я на підставі особистісно орієнтованого виховання та світоглядної орієнтації. Аксіологічний підхід в аспекті нашої технології передбачає визначення здоров'я як найвищої цінності, дотримання якої допоможе майбутнім фахівцям у реалізації більш повноцінної професійної діяльності. Гендерний підхід – це наукова методологія, яка розкриває взаємодію чоловічого й жіночого, що відтворюється у структурах свідомості, світоглядної орієнтації на здоров'язбереження, дії та взаємодії. Цей підхід розкриває соціально-рольову й культурну інтерпретацію рис особистості та моделей здоров'язбережної поведінки чоловіка і жінки.

Модель подана як сукупність трьох компонентних блоків: світоглядного, пізнавального й поведінкового.

1. Світоглядний блок відображає аксіологічний аспект культури здоров'язбереження особистості та характеризує спрямованість ціннісних орієнтацій індивіда на здоров'язбереження, усвідомлення цінності здоров'я, уявлення важливості дій щодо власного здоров'язбереження.

До складу світоглядного блоку входить світогляд, заснований на усвідомленні цінності здоров'я, уявленні ідеалу здорової особистості, усвідомленні себе гармонійною людиною, сформованості свідомості у важливості здоров'язбереження для повноцінної професійної та життєвої самореалізації.

2. Пізнавальний блок включає всю систему знань, умінь і навичок у галузі здоров'язбереження в усіх його аспектах: духовному, психічному і фізичному, які надають можливість майбутньому фахівцю-економісту розробляти й постійно вдосконалювати власну оздоровчу систему, сприяють обізнаності особистості в питаннях здоров'язбереження, що є підставою для створення індивідуального здоров'язбережного стилю діяльності.

Основою пізнавального блоку, на нашу думку, є тісні зв'язки культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів-економістів з такими науками, як: валеологія, філософія, культурологія, педагогіка, медицина, психологія, соціологія, екологія, з освітньою галуззю “здоров'я і фізична культура” та іншими медикознавчими науками.

3. Поведінковий блок характеризує результат оволодіння студентом необхідним обсягом умінь і навичок виконання здоров'язбережних заходів, що відображає особистісну спрямованість на ведення активного, здорового способу життя, використання різноманітних форм рухової активності й інших засобів фізичного вдосконалення, ціннісне ставлення особистості до свого здоров'я та здоров'я інших, регулярне діагностування стану свого здоров'я і виконання медичних рекомендацій. Якість професійної діяльності майбутнього фахівця визначається рівнем його здоров'я та усвідомленою поведінковою й світоглядною орієнтацією на здоров'язбереження,

що є свідомою системою дій з усунення шкідливих звичок, підвищення рівня інформованості й обізнаності відносно ризиків у сфері здоров'я, визнання цінності здоров'я, активності для його підтримання в належному стані, урахування своєї схильності до спадкових хвороб, усвідомлення особистої відповідальності за своє здоров'я, дотримання самозбережної поведінки, а для цього потрібний високий рівень сформованості культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студента-економіста.

Враховуючи специфіку напряму дослідження, ми визначили такі критерії сформованості культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців-економістів: когнітивно-дієвий, особистісно-рефлексивний, стимулювально-регулятивний, здоров'язбережний. Показники прояву когнітивно-дієвого критерію сформованості культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців: обізнаність у проблемах здоров'язбереження, що виявляється в умінні, звичці та самостійності виконання оздоровчих заходів; переконаність у необхідності саморозвитку та самовдосконалення власної культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації; наявність інтересу до вивчення питань здоров'язбереження, потреба в поглибленні знань; усвідомлення ролі власного способу життя у збереженні здоров'я; рівень знань з основ профілактики захворювань, здоров'язбережних технологій та оздоровчих заходів.

Показники прояву особистісно-рефлексивного критерію сформованості культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців: нормальний рівень власної тривожності; відповідна адекватна реакція на вчинки тих, хто оточує, у різноманітних життєвих ситуаціях; ціннісне ставлення до здоров'я (орієнтованість на здоров'язбереження); наявність морально-вольових якостей; працездатність організму.

Показники прояву стимулювально-регулятивного критерію сформованості культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців: наявність умінь саморегуляції власного стану; наявність емоційної усталеності; наявність психологічного комфорту; переконаність у необхідності самовдосконалення та саморозвитку власної культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації; наявність мотивації щодо здоров'язбереження.

Показники прояву здоров'язбережного критерію сформованості культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців: об'єктивне оцінювання свого фізичного здоров'я; наявність розвинутої фізичних якостей; підтримка активного фізичного стану; уміння розробляти індивідуальну оздоровчу систему; організація щоденної самостійної здоров'язбережної діяльності.

Чинниками впровадження технології формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації особистості студента-економіста нами визначено такі: 1) соціально-психологічний; 2) організаційно-методичний; 3) психолого-педагогічний, які ми розглядаємо як цілісну систему.

До соціально-психологічного чинника належать: соціально-психологічний клімат групи, стан якого впливає на психічне здоров'я студента; фізкультурно-спортивні традиції ВНЗ, які сприяють формуванню культури здоров'язбереження студента-економіста; соціальне середовище (приклад ставлення до свого здоров'я батьків, друзів, викладачів як еталона зразкової здоров'язбережної поведінки). Важливу роль у формуванні культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації особистості студента-економіста відіграє організаційно-методичний чинник. Він включає в себе всі аспекти та різноманітність впливів на студента, у ньому відображено сукупність принципів побудови методів та форм організації навчальної і позанавчальної діяльності, спрямованої на формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів-економістів. Психолого-педагогічний чинник охоплює зміст, якість та рівень проведення занять, що передбачають формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців-економістів через професійну спрямованість, врахування індивідуальних, фізичних, духовних особливостей студентів; фізичне навантаження, адекватне можливостям студентів, комплексне вирішення завдань щодо їхнього здоров'язбереження, врахування побажань та інтересів студентів, різнобарвність, новітність, емоційність занять.

Педагогічні умови ми розглядаємо як обставини, що впливають на формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців економістів і підвищують ефективність цього процесу. Перша педагогічна умова – формування стійкої мотивації на здоров'язбереження (саме стійка мотивація майбутнього фахівця економіста на здоров'язбереження є його усвідомленою потребою бути здоровим, що спонукає займатися власною здоров'язбережною діяльністю та мати гарний зовнішній вигляд, який виявляється у формі інтересів, бажань, прагнень, цілей до здоров'язбереження, що фактично є різними проявами мотивації).

Друга педагогічна умова – організація здоров'язбережної самостійної роботи студентів передбачає: розробку програми поліпшення рівня сформованості культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх економістів, їхню підготовку до власного здоров'язбереження, самоспостереження (забезпечення тісного взаємозв'язку фізичного виховання з професійною орієнтацією особистості майбутнього фахівця економічного профілю, де здоров'язбережна діяльність – один із способів реалізації професійних планів та намірів, життєвого призначення, запорука успішного виконання соціальних і професійних ролей).

Творче використання нетрадиційних засобів оздоровлення є третьою педагогічною умовою і передбачає застосування: зарубіжних та національних нетрадиційних засобів оздоровлення й формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів-економістів. Незалежно від спеціалізації і характеру роботи, будь-який фахівець, який розпочинає свою діяльність, повинен мати фундаментальні знання, професійні вміння і навички відповідно до свого профілю і фаху, досвід творчої та до-

слідної діяльності, а також уміти зберігати власне здоров'я, тобто володіти основами здоров'язбереження, що є базою будь-якої професії в сучасних ринкових умовах.

Останньою педагогічною умовою нами визначено культивування еталона здорової, гарної, життєздатної особистості, що містить: особистісний розвиток культури здоров'язбереження на підставі Я-концепції; формування самосвідомості студентів щодо важливості здоров'язбереження; формування моди на культуру здоров'язбереження.

З огляду на вищесказане, визначимо основні методи, що сприяють формуванню культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців-економістів:

- методи, які регулюють світоглядну орієнтацію студентів (бесіда, переконання, навіювання, практичне привчання до здоров'язбереження, лекція, обговорення статей, телепередач);

- методи організації здоров'язбережної діяльності (виконання доручень, фізичні вправи, приклади, створення виховних ситуацій, прогнозування; використання природного середовища для проведення занять; створення відповідних умов для самостійних занять щодо здоров'язбереження);

- методи стимулювання здоров'язбережної діяльності (ігри, змагання, заохочення, схвалення, засудження негативної поведінки);

- методи контролю за ефективністю виховних дій: педагогічне спостереження, опитування, анкетування, бесіди, створення ситуацій для вивчення здоров'язбережної поведінки майбутніх економістів;

- методи самовиховання (самовизначення особистості через самоаналіз, самопізнання, самозміну, взаєморозуміння, самоосуд, самонаказ, самонавіювання); ці методи сприяють свідомій зміні людиною власної особистості відповідно до плану самовдосконалення та суспільних вимог;

- генетико-моделювальні методи. Сучасні підходи до методів виховання потребують активної участі особистості в цьому процесі. Згідно з цим, І. Бех пропонує застосовувати генетико-моделювальні методи, що створюють сім інваріантів виховного процесу, які трансформовані нами відносно зазначеної проблеми дослідження і є такими: 1 – формування у студента здатності й бажання усвідомлювати себе як особистість, у якої має сформуватися культура здоров'язбереження (формування його як суб'єкта власного саморозвитку культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації); 2 – культивування в майбутнього фахівця усвідомлення цінності іншої людини (турбота не лише про своє здоров'я, а й про здоров'я тих, хто оточує, що не пов'язане з якоюсь вигодою); 3 – формування у вихованця образу "хорошого іншого" (наприклад, наявність друга, який поділяє твої спортивні захоплення); 4 – використання "ефекту генерації" у виховному процесі (внутрішній процес самоаналізу вихованцем знань-суджень щодо власного здоров'язбереження); 5 – використання у виховному процесі "ефекту присутності" (вплив викладача як зразка культури здоров'язбереження своєю присутністю й оздоровчими надбаннями); 6 –

культивування у студента досвіду свободи самому вирішувати різні проблеми (формування активної та відповідальної позиції за збереження свого здоров'я через ланцюг відповідальних вчинків й особистісних рішень); 7 – культивування зворушливого виховного впливу внаслідок використання таких категорій, як совість, любов до інших, піклування про них, рівень усвідомлення свого "я" (культивується виховання, яке ґрунтується на піднесених почуттях насолоди від фізичного навантаження, від емоційної гри, натхнення від процесу свого фізичного та духовного самовдосконалення) [1].

На нашу думку, зазначений ряд методів сприятиме самоусвідомленню і самозміні майбутнього економіста як вихованця в контексті сформованості його культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації.

Форми: навчальні – інтеграційні навчальні дисципліни (міждисциплінарні зв'язки фізичного виховання і дисциплін психолого-педагогічного, медико-біологічного циклів), лікувальна фізична культура; позанавчальні: залучення студентів до занять у спортивних секціях та групах здоров'я, секціях атлетичної гімнастики, аеробіки, індивідуальних самостійних заняттях; студії, конкурси, організація диспутів, участь у фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходах, факультативних масових заняттях, інтегрованих на підставі народних традицій, історії краю (змагання лицарів, козаків) тощо; виховна робота як форма організації формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів-економістів у вищому навчальному закладі, органічно поєднана з навчальною, опануванням основ здоров'язбереження; результатом виховання є гармонійно розвинута, високоосвічена стосовно здоров'язбереження, соціально активна особистість, яка наділена високою відповідальністю за своє здоров'я; виховання культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів-економістів; формування свідомої необхідності дбати про своє здоров'я, зберігати його, готовність вести здоровий спосіб життя; самоврядувальна як форма організації їх життєдіяльності, що передбачає надання прав і свобод студентам, делегування обраним колективом особам права планувати суспільну здоров'язбережну життєдіяльність, розподіляти доручення щодо цілеспрямованого формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації студентів-економістів, оцінювати якість їх виконання та ін.

У ході дослідження ми визначили такі рівні сформованості культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх фахівців: високий (особистісно усвідомлювальний), достатній (настановчо-дієвий), середній (реконструктивний), низький (ознайомлювальний).

Висновки. Отже, розроблена модель є системою, що відображає об'єкт дослідження, а її вивчення надає нову більш цілісну інформацію про об'єкт.

Перспективи подальших розвідок спрямовані на реалізацію моделі формування культури здоров'язбереження як світоглядної орієнтації майбутніх економістів та досягнення необхідного результату.

Література

1. Бех І.Д. Методи інваріантного виховання / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136–140.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Рибковський А.Г. Системна організація рухової активності людини / А.Г. Рибковський, С.М. Канішевський. – Донецьк : ДонНУ, 2003. – 436 с.

БЛОКОННИЙ П.Г.

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У СВІТЛІ МОДЕРНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Перехід країни до ринкових відносин вимагає від фахівців творчого усвідомлення своєї ролі в цьому процесі, глибокого наукового аналізу існуючої системи ведення господарства, а також самостійності з метою ефективного впливу на виробництво, виявлення резервів і застосування їх для вирішення проблем різної складності. Від рівня компетентності спеціалістів, їх підготовки, професійного зростання багато в чому залежить рух країни в напрямі перетворень, орієнтованих на міжнародні та світові стандарти розвитку сучасної цивілізації.

Вимоги часу потребують від закладів освіти вдосконалення системи навчання, нових підходів до розвитку свідомості студентської молоді – майбутніх спеціалістів, які б мислили масштабно, неординарно й самостійно знаходили шляхи досягнення мети. У цьому напрямі одним з найефективніших засобів вирішення завдань удосконалення навчання у вищій школі є реалізація положень Болонської декларації, у тому числі впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу.

У рамках загальноєвропейських тенденцій і перспектив розвитку освіти в Україні розроблені й діють державні правові та нормативні документи: Національна доктрина розвитку освіти в Україні (2002 р.), Закон України “Про вищу освіту” (2002 р.), Накази Міністерства освіти і науки України “Про проведення педагогічного експерименту з кредитно-модульної системи організації навчального процесу” (від 23.01.2004 р. № 48), “Про затвердження Програми дій щодо реалізації положень Болонської декларації у системі вищої освіти і науки України на 2004-2005 роки” (від 23.01.2004 р. № 49).

Реальна практика розвитку освіти в Україні, активне впровадження науково-педагогічних інновацій свідчать про значний інтерес української науково-педагогічної спільноти до загальноєвропейських процесів останніх десятиріч. В Україні все більше актуалізуються ідеї Болонського процесу про створення єдиного освітнього простору в Європі.

Мета статті – розкрити проблеми подальшого розвитку сучасної вищої освіти.